

No free lunch

Schoolboeken worden gratis. Op 17 oktober 2006 heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen die er toe moet leiden dat ouders niet meer voor het boekenpakket van hun kinderen in het voortgezet onderwijs hoeven te betalen. Hiervoor trekt de overheid 290 miljoen per jaar uit oftewel 308 euro per leerling.

In het plan van aanpak ter uitvoering van die motie valt te lezen dat het ministerie van Onderwijs deze maatregel vooral ziet als lastenverlichting voor ouders. In de Algemene Beschouwingen van afgelopen september bleek dat de burger een koopkrachtdaling tegemoet kan zien. Kritiek hierop door oppositiepartijen werd meermaals gepareerd met de mededeling dat de regering wel degelijk haar best doet om wat 'zoet uit te delen' door onder andere de schoolboeken gratis te maken.

Maar hoe gratis is gratis eigenlijk? Econoom en Nobelprijswinnaar Milton Friedman (1912–2006) zei het al: *'There is no such thing as a free lunch.'* Schoolboeken kosten geld en iets wat geld kost, is per definitie niet gratis. De lastenverlichting voor de burger wordt betaald uit het budget van het ministerie van Onderwijs. Terwijl Wouter Bos zijn knip angstvallig gesloten houdt, moet Ronald Plasterk zijn geld uitgeven aan inkomenspolitiek. Tegelijkertijd krijgt hij van Bos de opdracht om 1,1 miljard euro structureel vrij te maken uit datzelfde onderwijsbudget om iets aan het lerarentekort te doen.

Echter niet alleen de overheid betaalt mee aan de 'gratis' schoolboeken. Via een omweg worden ook de ouders te pakken genomen: de tegemoetkoming schoolkosten voor scholieren gaat met 80 miljoen euro omlaag. De redenering is eenvoudig: 'De Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) is een inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de ouderbijdrage en de schoolkosten, daaronder begrepen schoolboeken. Als scholieren gratis boeken krijgen, kan die tegemoetkoming omlaag,' aldus het ministerie. En zo betalen de minst draagkrachtigen het meeste mee aan de nieuwe maatregel en profiteren ze het minst. Een sigaar uit eigen doos dus.

Verder kun je je nog afvragen in hoeverre die 308 euro per leerling per jaar toereikend is. De VO-raad heeft al becijferd dat een boekenpakket gemiddeld 367 euro kost. De belangenvereniging van de educatieve uitgeverijen (GEU) schat de jaarlijkse kosten op 350 tot 400 miljoen euro. En ook van de schoolleiders verwacht 53% niet uit te komen met de 290 miljoen die de overheid wil vrijmaken.

Er schuilt nog een gevaar in de plannen van het kabinet. De nieuwe financiering geeft scholen veel vrijheid bij de aanschaf van leermiddelen. Het budget voor boeken is namelijk niet geoormerkt en wordt toegevoegd aan de totale lumpsum. Scholen krijgen dus in principe de mogelijkheid om een deel van het geld aan andere zaken uit te geven. Zo zal bijvoorbeeld in de eerste jaren al 46,5 miljoen euro opgaan aan 'invoeringskosten'; het opzetten van een bureaucratie rondom 'gratis' schoolboeken is blijkbaar een kostbare zaak. Maar ook marktpartijen storten zich al vol overgave op deze nieuwe ontwikkelingen. Op internet bieden zich al allerlei consultants aan om besturen te helpen het proces rondom de invoering 'te stroomlijnen'. Zij adverteren met wollig en leeg taalgebruik waar de gemiddelde onderwijsmanager van gaat watertanden: 'strategische afwegingen, overzicht houden op de bedrijfskolom, inventarisatie van het speelveld, juiste educatieve knowhow, draagvlak creëren, communicatieplannen opstellen'. Het blijft dus nog maar de vraag hoeveel van die 308 euro per leerling er daadwerkelijk overblijft voor het aanschaffen van boeken.

Hoewel er de laatste tijd veel over dit onderwerp is geschreven en gedebatteerd, is het opvallend dat één aspect van de 'gratis' schoolboeken onderbelicht is gebleven: het didactisch-kwalitatieve aspect. Welke gevolgen zal het hebben als scholen niet voldoende geld krijgen of vrijmaken om een goed en volledig boekenpakket te kunnen samenstellen? De schoolmanagers hebben hier al een antwoord op: 71% geeft in een onderzoek van de GEU aan dat zij op hun school zelf methodes gaan ontwikkelen. Hierbij vergeten zij voor het gemak even dat het ontwikkelen van kwalitatief hoogwaardig lesmateriaal een vak apart is. Een goede docent is zeker niet per definitie een goede ontwikkelaar. Zelf een les in elkaar zetten lukt wel, een lessenserie wordt al moeilijker, maar een doorlopend en samenhangend curriculum ontwikkelen met al het bijbehorende materiaal is ondoenlijk voor de individuele docent. Bovendien heeft hij er de tijd niet voor. Er moeten ook nog 26 lessen per week gegeven worden en ontwikkeltijd laten uitroosteren kan niet: het tekort aan mensen voor de klas is al groot genoeg.

Schoolboeken worden gratis, maar hoeveel zal het ons uiteindelijk gaan kosten? ■

Johan Graus, hoofdredacteur